

USAMLJENOST I KAO SIGURNOST I KAO SLOBODA

(Gordana Đilas: *Sećanje koje se nije dogodilo*,
Futura publikacije, Novi Sad, 2011)

Tokom čitanja *Učitelja sećanja*, prethodne pesničke knjige Gordane Đilas (1958), nagrađene „Pečatom varoši sremskokarlovačke“, koja u svom imenu, kao i najnovija (*Sećanje koje se nije dogodilo*), sadrži pojam *sećanja*, stekao sam utisak da je ona, kao i ova pred nama, stišana, promišljena, melanholična, organizovana, ali i pisana sa izvesne i danas neočekivane distance. Naime, kao da je nastajala tako što je pesnikinja gledala na svet koji (ne) postoji kroz prozor ili, pak, kroz zamagljeno staklo posmatrala samu sebe, za šta se, gle – ne slučaja, nego doslednosti – može pronaći utemeljenje i u njenim novijim stihovima, u pesmi „Lice“, na primer: „Priljubljeno lice izobličuje staklo/ Na koje se oslanja. Hladnoća načas/ Prijatna prelazi u lepljivo osećanje/ Tuge“, pri čemu se naglašava osnovna emocionalna intonacija čitave knjige, ali i glasno „opominje da svet na koji/ Gledaš iza tog stakla, a u kojem isto,/ Kao i svi, učestvuješ drugim delom/ Svoje ličnosti, kao drugim licem“.

Prisustvo pomenute distance sama pesnikinja ispovedno priznaje i u pesmi „Vaskrsna nedelja“ („Na pragu sam starosti i/ stid me je što nikada/ nisam naučila da ti kažem/ šta osećam“), što se može protumačiti i kao paradigma pesnikinjinog stava prema svetu, prema okruženju koje se vrtoglavo menja i preobražava, prema stvarnosti koja to odavno nije, prema drugom delu sebe sa kojim se više ne može uspostaviti komunikacija koja, pre svega, podrazumeva razumevanje. Dakle, važno je, na samom početku impresije, reći da je pesnikinja „odvojena od dnevnih vrtoglavica i buke“, od „sveta postavljenog naglavačke“, ali da značajne distance koja oličava bitnu udaljenost ipak nema, jer pesnikinjinje dijaloge i ispovedi, ispisane u prvom i trećem licu, ispunjavaju „nenametljivi mudri komentari“ (L. Mustedanagić) i iskrena osećanja, koja su i suštinsko obeležje ove pesničke knjige i koja, na taj način, koristeći i izdvajajući kontrast kao relevantno pesničko sredstvo, uspostavljaju izvesnu umreženost i ulančanost sa postojećim, iako su pukotine između pesnikinje i njene (ne)stvarnosti sve veće („u tom procepu obitavamo obe“), što nalikuje Floberovoj začudnosti veličinom bezdana između ljudi ponaosob, kao i između jedinke i prevrtljivog okruženja. Zato se može potpuno opravdano prihvatiti zaključak iz recenzije da „velikim delom poezija Gordane Đilas živi u neodređenoj stvarnosti, satkanom od nominalno izloženih poredaka stvari, prirodnih pojava, koje oživljavaju na način suprotan onome kojim se apstraktni fenomeni, oseti i osećanja postvaruju“ (L. Mustedanagić), uz opasku da čitaoci tokom druženja sa stihovima Gordane Đilas mogu zapasti u zamku kada je reč u razlučivanju fikcije od autobiografskih fakata u pesničkom tekstu, što je, inače, mnogo češće u proznim radovima.

Kada je reč o emocijama i njenim mogućim transferima, već u prološkoj pesmi „Kukurek“ jasno se definiše status lirskog subjekta: „Želela sam, poput kukureka,/ Tako dobro prikriivenog/ Da ostanem i sačekam/ Dolazak sunca (...) Da budim se samo u tom međuvremenu/ Između zime i proleća.“ Ova uvodna pesma nagoveštava još jednu karakteristiku knjige pred nama, a to je izjednačavanje čovekovog udesa sa prirodom i „usklađivanje svojih unutrašnjih mena sa menama godišnjih doba“ (M. Pantić).

Dakle, pred nama je osećanje usamljenosti, i to dobrovoljne, kao i život „u skrivenim prostorima“ koji pesnikinji i većini njenih čitalaca „nikada neće pripadati“, kao i opstanak „izvan domašaja vida i izvan domašaja smisla“. Pesnikinja je potpuno svesna uzaludnosti u kojoj je zarobljena („uzalud pokušavam/ da nađem trag svetlosti/ koji bi me izveo iz ove nejasnoće“; „Pokušavala sam da ublažim/ Nasrtaje usamljenosti“), kao i svesnost postojanja godina („Kasno je za jesenje rastinje“) i „neuzvrćene ljubavi (...) i onoga što jezikom ne može da se izrazi“, ali se i trezvena ne prepušta lakovernosti i naivnosti („Verovati/ da će promeniti i tebe/ liči na vrhunsku laž“), čak je i „pristala na još jedan poraz“, u nameri da se pretvori u svoje trenutno mesto življenja – „ostrvo“, u kojem je sve i nadrealno i prihvatljivo, zbog čega postoji i ono što ne postoji, i obratno („Ostrvo je uvek razlog što radujem se/ Tim kratkim izletima u/ Sopstveno sećanje/ Sećanje koje se nikad nije dogodilo“). I sami naslovi pesama jasno govore o njihovom emocionalnom stanju – „Magla“, „Rubovi noći“, „Zagonetka“, „Nevreme“, „Teskoba“, „Senka“, „Praznina“, „Sumnja“, „Zatvorena vrata“, kao i pesma „Ovo je tuga“ koja čitava glasi: „Ovo je tuga koja/ dominira prostorom/ Tuga od saća, pravilnih oblika/ gusto uokvirena/ ramom dana/ Ona svoje haljine menja/ po potrebi/ Ovo su moje oči/ One u tugu gledaju bez/ zazora i srama/ Mi smo stari znanci,/ a takvi retko razgovaraju“.

Među brojnim potencijalnim opasnostima takvog mikrokosmosa izdvajaju se već pominjano bodrijarovsko udvajanje pesničkog subjekta („Budim se i pred sobom vidim samo lice/ One koje je pre nekoliko sati zaspala“) i najava davno poznatog pesničkog simbola budućeg potiranja – senki („htela sam da/ vidim kako se ta senka/ i u meni pretvara u/ nešto čega se još nisam/ bila dotakla“). „Pesma je, dakle, trag koji za sobom ostavljaju doživljena slutnja ili trenutno raspoloženje; pesma je kao neki kardiogram duše pretvoren u reči, a te reči prate njihove senke, dakle, ono što je neizgovoreno ili se uopšte ne može izgovoriti, nego tek nagovestiti i jedva osetno posredovati“ (M. Pantić).

Stihovi iz pesme „Vetar i snovi“: „Duge senke (...) pretvarale su/ postelju u nesaglediv prostor/ patnje i užasa“, ne upozoravaju samo na nezasite senke, nego i objašnjavaju još jednu karakteristiku poezije Gordane Đilas. Iako je u prvi plan prividno postavljen autentičan ambijent pesme, njena tiha melanholična prebojenost, osmišljeni kontrasti sa prevagom mraka, zatim, tek sramežljivi nagoveštaji mogućih tokova pesme, ipak, u većini tekstova, iz njene pozadine, iz njenih ramova i dubine akvarela, sporadično izlazi na videlo ljubav čoveka i žene, koja obeležava čitavu knjigu kao semantički stožer, koja je i njeno prvo i završno slovo, njena soha suštine, njeno uporno izvorište, koje je kao Prvo omogućilo i stvorilo sav taj Drugi svet usamljenosti, otuđenja, spoznaje beznačajnosti, zaludnosti, efemernosti, straha i hladnoće, „bezzvoljnosti i apatije“. Taj odnos Prvog i Drugog, žene i čoveka, osame i okruženja, života i životarenja, kompromisa i slobode izbora, biti i ne biti, ilustruju završni stihovi pesme „Teskoba“: „Tako nemilosrdno prepuštena/ Sama sebi/ Naspram stvarnosti/ tebe“.

Kao dopuna atmosfere, emotivnih nanosa i mesta zbivanja stihova Gordane Đilas mogu poslužiti i brojne ključne reči „sećanja koje se nije dogodilo“, koje zavređuju i oznaku simbola. Zbog pesnikinjinog poistovećivanja sa prirodom i željom da svoja osećanja prenese i izrazi kroz biljne predstavnike iz njenog dobrovoljno izabranog okruženja to su, pre svih: noć, tišina, tuga, vetar, kiša, šuma, soba, zatvorena vrata. One imaju različite funkcije u njenim pesmama. Neke su bučne, spremne na prevrat ili spas, dok su druge utišane, ali dominantno prisutne. Sve one, međutim, ne nameću svoj stav ili svoju emociju čitaocu, već to čine posredno, diskretno, najčešće iz drugog plana i toka pesme.

Ipak, treba ukazati na još nekoliko važnih i zanimljivih belega pesničkog sveta Gordane Đilas. Nužno je reći da pesnikinjin usamljenost, melanholičnost i izolovanost nisu ni u kakvom uzročnopsledičnom odnosu sa sličnim savremenim društvenim bolestima koje potiču još iz devetnaestog veka. Iako pesnikinja realno procenjuje svoje okruženje, njeno raspoloženje i varijeteti osećanja isključivo su lični i intimističkog porekla. Posebnost ove knjige stihova je bezmalo odsustvo osoba izuzev onog koji predstavlja i sebe i stvarnost („Ista slika i u tvom ispražnjenom srcu/ I ono je postavljeno naglavačke“) i „jezik koji se ne može izraziti“, ali i neobično bitnog aktera, iako u odsustvu.

Paradoksalno zvuči, ali stiće se utisak da pesnikinjin izbor, nalik na žrtvu dobrovoljnu („pola života utroših da se oporavim/ od tog samrtnog zagrljaja“), zapravo donosi i izvesnu sigurnost skrajnutoj, povučenoj i usamljenoj osobi („zatvaram sva svoja vrata,/ strahujući od istog vetra“) ili makar odsustvo novog bola i eventualne laži.

Zašto usamljenost čitaocima i tumačima može izgledati i kao relativna sigurnost? Nije dovoljna premisa, recimo Veljka Petrovića, da bez usamljenosti nema ni stvaralaštva. Primereniji kao razlog jeste promisao već zaboravljenog književnika Ivana Cankara koji zagovara preduslov – „da bi čovek upoznao druge prvo mora biti sam“. Šopenhauer je, pak, posebno iznijansirao, uslovno rečeno, usamljenost i kao paradigmu slobode, što jeste važna konstatacija za usamljenost pesnikinje Gordane Đilas. Naime, ovaj nemački filozof je govorio da „biti svoj može samo onaj ko je sam. Čovek je slobodan samo kad je sam. Ko ne izabere samoću, nije izabrao ni slobodu“.

I na kraju, kao opravdanje povodom očigledne i obimne upotrebe citata iz knjige, koji su se zaista opravdano nametali, treba podsetiti da se ovom prigodom predstavljanja pesništva Gordane Đilas nametnula Gadamerova rečenica: „Interpretacija književnog dela nije ništa drugo do čitanje“, te se i čitaoci ove impresije neposredno mogu ubediti u njenu relevantnost, ali i u domete „sećanja koje se nije dogodilo“ i usamljenosti kao sigurnosti i slobode.